

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 104 (1472) 6 iyun - 7 iyun 2017-ci il

Məmməd Arazlı xatirələrim

(əvvəli ötən saylarımızda)

Şedevr şeir hətta dünyanı dəyişdirmək, ibtidai yaranışına qaytarmaq möcüzəsini inkar etmir. Poeziya müqəddəs olduğundan murdar nəfəsdən qaçır, iblissayağı düşüncədən kənarında dayanır; ona görə də şeiri riyakarlar, biclər, ikiüzlülər oxumamalıdır. Azadsevərlər, islama inananlar, daxili təmizlər üçündür poeziya. Məmməd Arazın şairlik iddiasında poeziyaya aşinalıq xüsusi fenomendir. "Azərbaycan - Dünya mənim" şeiri böyük bir vətənpərvərlik konstitusiyasıdır. Obrazlara, təhkiyəyə, haraya bir bax!

**Azərbaycan - qayalarda bitən bir çiçək,
Azərbaycan - çiçəklərin içində bir qaya.
Mənim könlüm bu torpağı vəsf eyləyərek,
Azərbaycan dünyasından baxar dünyaya.**

İstədim bu nadir poeziya nümunəsini bütövlükdə vərəqə köçürəm, qəfil ayıldım ki, məmləkətimizdə bu şeiri bilməyən yoxdur axı! Amma ürəyim fikrimi üstələdi, son misraları pıçıldadım:

**Azərbaycan - mayası nur,
qayəsi nur ki
Hər daşından alov dili
ox ola bilər.
"Azərbaycan!" deyiləndə
ayağa dur ki,
Ana yurdun ürəyinə toxuna bilər.**

Məmməd Arazın poeziyasında Zamanın nəbzi döyünür, onunla Dövr arasındakı adekvatlıqla qeyri-adekvatlıq arasında bir harmoniya qurulur, öz yaradıcılığını subyektiv illüziyalardan kənarında saxlayır. Əlbəttə, belə hallarda şeir janrına xas rəmzləşdirmə daha

qabarıq üzə çıxır. Söhbət şeirin təxəyyüldə hasilə gəlməsindən gedir, bədii-estetik şüurun təsəvvür həddlərindən gedir. Tipik bir misal: "Vəsiyyət" şeiri. Bu adda şeir Şevçenkoya, Əli Kərimə və Məmməd Araz məxsusdur. Hər birində şeirlərin müəllif taleyi dayanır. Məmməd Arazın "Vəsiyyət"ində fəlsəfi motiv qara rəngi işıqlandırır, kədər də bu rəngə boyanmışdır. Və elə bil şairin ömründən keçmişdir.

Bəs nə üçün qara rəng? Bəlkə rəmziləşdirmişdir bu rəngi? Bəlkə qara torpağa haçansa qovuşacağı üçündür?

**...Mən o rəngi sevərdim,
Boynu bükülü dərdim,
Pardaxlı sevincim
O rəngdə geyinərdi.
Mən o rəngi sevərdim.**

Məmməd Araz heç də qara rəngdən qaçmır, bir vaxt sevmişdir bu rəngi, Təbrizin azadlığının qara gileyini də qarada görmüşdü. Qızların qarabuğdayısının gözlərində yanmışdı, o rəngli kirpiklərin kölgəsində "əksi" yaşamışdı, vəsli yaşamışdı, ancaq təzadlar görmüşdü.

**O rəngin ən durusu
Safıdır.
Məni oxşayan acılar -
O rəngin özü ağlar -
arzusudur şairin?
Qara cildde çap eləyin kitabımı
məndən sonra,**

**Tünd-qara,
Fəqət soyadımı
Süd rəngində həkk edin ora.**

Və müqəddəs qara torpaq altında şair fəvqəli inamını ifadə edir, qara

rəngə təslim deyil. Çünki şairdə nikbinlik, ilahi möcüzəyə inamı var:

**Daha nə deyim,
Qoy mən
Qara torpaq üstündə
Üfüqə doğru gedən
Ağ yola bənzəyim.**

Məmməd Araz poetikasında "gecə" məfhumu qırmızı xətlə keçir və nə sirdir? Gündüzlər daim hərəkətdə, insanlar qaynaşmada, beyinlər düşüncədə - bu "üçlük"dən sonra gecə həyatı başlayır. Gecə növbəsində çalışanlar üçün nə fərqi: qaranlıqdakı ulduzlar, bədirlənmiş Ay, haralarasa uçan quşların mürgüsü hey təkrarlanır. Şairin gecəsi isə romantik ovqat gətirir, qələm vərəqləri görüshə çağırır, "arzunun tamahında qərribə iştah olur, döyüşmək istəyir yaradan hikmətlə". Şair bu istəyə təsadüfən gəlməmişdir, "dünyada əbədi qanunların hökmünü dəyişmək istəyir" və bir də "arabir

dünyanın tərsinə fırlanmağını!" Sade arzu kimi təsir oyada bilər; əslində elə deyil. Fəlsəfəsində dayanan həqiqətin məntiqi: axı gecələr çox nəsnələri: insanın bədxah simasını, gündüz həyata keçirə bilmədiyi bəd niyyəti, nəhayət, gündüzün fantomunu! Ay da plenetdir, onun özünü də:

**Bəlkə onda görərik
Ayın qaranlıq üzünü,
Adamların üzünün
Əbədi gündüzünü.
Bəlkə onda iqlimlər
dəyişə bilər.
Yerini Amerikayla
Vyetnam dəyişə bilər -**

Sonuncu misra nəyi xatırladır: uzun illik Amerikanın dinc Vyetnamla aparıldığı davanı. Tərsinə olsa - Vyetnam başlasaydı onda necə? Amerika müharibənin dadını yaşardı. "Gecə düşüncəsi" şeiri 1967-ci ildə yazılıb, iyirmi ildən sonra Dağlıq Qarabağ sava-

şına dürüst ermənilər tərəfindən alışırdı.

"Gecə nağılı"nda şairin ilhamı dillənir, burada da arzu-filan yox deyil, lakin kövrək bir əhvalla! Ümumiyyətlə, Məmməd Araz romantik şairdir, adi bir nəsnədə həyatın bir parçasını görür və duyğulanır.

**Ah, bir dəre söykəydi
həyatimin divarına.
Bir çay qonşu kəsiləydi
Gözlərimin şirin yuxu damarına -
...Bir daş üstə oturdum,
bürünəydim bu gecəyə.
Dinləyəydim çay nənəmin nağılını.
Dinləyəydim haçanacan...**

Şairi bu gecə nağılı uşaqlığa qaçanacan aparacaq.

Daha bir gecə şairin qonağıdır, bəlkə şairin ilham pərisinə gəcənin özü qonaqdır. Bu xəyali-romantik gecədə oxucunun ruhu vəcdə gəlir, şairin düşüncələrini dinləyir. İlahi, nə söyləmir, özü də büsbütün Məmməd Araz məxsus obrazlılıqla:

**Bu gecə, gecənin son qatındayam,
Bu gecə, bir qəndil qanadıyam.
Sağımda bir dəre - qara hörükdür,
Solumda bir dəre - qara hörükdür.
Dövrəmdə buludlar böyük-böyükdür.
Dünyanın damına çıxmışam, nədir?**

Və beləcə poeziyanın şah damarı olan detallar, görümlər, assosiasiyalar. Məmməd Arazın poeziyasındakı güclü bədii obrazlar təhtəşüurun sıçrayışıdır, gecənin romantikasidir.

**Gecə ağ yağışda durulanıbdır,
Gecə dağ mehində qurulanıbdır.
Dayanıb, bələnb işıqlarına,
Taxıb qarmağını göy taclarına.**

Bir çilçiraq şəhər, bir qəndil şəhər.

Bu misralarda Şuşanın gecəsi bir möcüzə olaraq gündüzləşir, evləri, küçələri, nələri apaydın görünür. Şair hüsnəri ondadır, "dayaq nöqtəsi"ni tapmışdır. Şuşanın bir qərribə gecəsində.

**Dağlar öz ovcunda yandırır onu,
Ulduzlar qoynuna qaldırır onu.
Bu dağlar vüqarı, bu dağlar gücü.
Bu gecə kəşf etdim bir Şuşa bürcü.
Bir Şuşa bürcü, tamaşa bürcü.**

O zaman ("Şuşada bir gecə". 1970) Şuşaya: onun gecəsinə və gündüzünə tamaşa edərdik. Çox çəkməz Şuşamızın bir gecəsində mərhum şairimiz Məmməd Arazın pak, təmiz ruhu dolaşacaqdır. Axı, şairlər ölmürlər, əgər o, ədəbiyyatı "günaha" salmırsa...

Şair Rolan Bartın fikridir ki, ədəbiyyat (poeziya - A.E.) deyəndə mən heç də bu və ya digər bədii əsərin cəmini, yaxud yazılma ardıcılığını, hətta məxsusi fəaliyyət sahəsini nəzərdə tutmuram; ədəbiyyat ağılagəlməz dərəcədə mürəkkəb bir hadisədir...

Həqiqətdir...

Məmməd Araz belə bir poetik ovqatı "Şuşada bir gecə" şeirindən iki il əvvəl yaşamışdı, özü də qəlbinə, hissələrinə, kövrək düşüncələrinə daha doğma: "Bir axşamın balladası" şedevriylə.

Allahverdi Eminov

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ